

Land tussen hemel en hel

De spagaat van Zuid-Afrika

De verwachtingen waren hooggespannen: Zuid-Afrika zou een droomstaat worden, een lichtend voorbeeld voor Afrika. Maar wat blijkt: Zuid-Afrika is een normaal land, met zijn weldaden en zijn schandvlekken. Tijd om de axioma's van morele herbewapening overboord te gooien. Tekst: Bart Luirink

In augustus vergeleek de VN-Hoge Commissaris voor Aids, Stephen Lewis, het gedrag van de Zuid-Afrikaanse regering met dat van een 'geschifte randgroep'. Aanleiding was een voorlichtingskraampje op de aidsconferentie in Toronto, waarop gezondheidsminister Shabalala-Msimang zoete aardappelen, knoflook en citroenen had laten uitstallen. Ze waren Lewis bijna letterlijk in het verkeerde keelgat geschoten. Met in gedachten de ruim vijf miljoen besmette Zuid-Afrikanen, de bijna twee miljoen doden en de misplaatste uitspraak van ANC-vice-president Jacob Zuma dat hij na onveilige seks gewoon een douche nam, had de VN-man een grens bereikt. Lewis' toespraak leidde in Zuid-Afrika tot veelvuldige oproepen om de minister te ontslaan.

Kort na Lewis opende schrijver André Brink in *Le Monde* het vuur op het 'aanhoudende geweld' in zijn land, 'een kenmerk van het nieuwe bestel'. Brink verweet het ANC de droom van vrijheid en democratie te hebben 'verraden'. Hij hekelde de minister van politiek Nqakula, die critici zou hebben uitgenodigd te emigreren, en waarschuwde dat de Olympische Spelen van München 'kinderspel' waren in vergelijking met 'het bloedbad' waartoe de wereldkampioenschappen voetbal in 2010 in Zuid-Afrika zou leiden.

In het Engelse tijdschrift *The Spectator* echoden Brink's woorden na in een bijdrage van publicist en musicus Rian Malan. Ook hij bleek, twee jaar nadat hij publiekelijk boete deed voor

zijn 'negativisme' en de regering toejuichte, alle vertrouwen weer te hebben verloren.

Eind september, ten slotte, zei bisschop Desmond Tutu in Kaapstad dat zijn land in moreel opzicht de weg kwijt is. "Wat is er met ons gebeurd? Het lijkt alsof we onze vrijheid, onze rechten, hebben geperverteerd tot bandeloos, onverantwoordelijk gedrag."

Het Nieuwe Zuid-Afrika – *fnish en klaar*. Er is ook een ander lijstje denkbaar. Daarop staat vermeld dat de Zuid-Afrikaanse regering in oktober haar aidspolitiek volledig omgooide. Staatssecretaris voor Gezondheidszorg Madlala-Routledge verklaarde dat het land zich niet langer 'de verwarrende uitspraken' over zoete aardappelen en cetera kon permitteren. Ze prees Lewis, die Zuid-Afrika had 'wakker geschud'. Het pleit lijkt beslecht in het nadeel van de gezondheidsminister.

In dezelfde maand verwierf Zuid-Afrika een tijdelijke zetel in de Veiligheidsraad, een erkenning van de toenemende rol die het land speelt in de internationale beweging voor een eerlijker verdeling tussen 'noord' en 'zuid' en in conflictoplossing in Afrika. Dan zijn er de succesverhalen van de explosief groeiende toerisme-industrie en de gereorganiseerde belastingdienst, die elk jaar miljarden meer incasseert dankzij efficiëntie en corruptiebestrijding.

Ten slotte is er de invoering van het homohuwelijk. Nog niet eens het besluit zelf, alswel het grote enthousiasme waarmee ANC-leiders de gelijkberechtiging half november in het

parlement verdedigden, maakte diepe indruk. Zoals defensie-minister Lekota. "Hoe kunnen we leven met een werkelijkheid waarin we mensen, met wie we samen optrokken in de strijd voor democratie, gelijke rechten weigeren? (...) Dit land kan zich niet langer permitteren een gevangene te zijn van achterlijke, verouderde vooroordelen waarvoor geen enkele grond bestaat", aldus Lekota. In Afrika, welteverstaan, waar in talloze landen geen homorechten bestaan en mensen worden vervolgd en mishandeld voor hun seksuele voorkeur.

Eerlijk is eerlijk _ Ziehier, de spagaat die Zuid-Afrika heet. Een land geleid door een president die in de loop der jaren van een vrijdenker in een angsthaas veranderde, door ministers die een soort arrogantie van de onmacht demonstrenen. De revolutionaire retoriek lijkt wel omgekeerd evenredig aan de smalle marges waarbinnen de nieuwe machthebbers opereren. De economie en de grond zijn nog grotendeels in blanke handen. Het politie-apparaat is nagenoeg onveranderd gebleven na de democratische overgang. Nog steeds maken daar mensen die tijdens de apartheid carrière maakten, de dienst uit. Maar eerlijk is eerlijk, als ANC-leiders blijven beweren dat ze echt alle touwtjes in handen hebben, moeten ze niet klagen over de vaak felle kritiek.

Tijdens de presentatie van *Outside the Ballot Box*, een barometer van de democratie in zuidelijk Afrika, zei oud-ANC-ideoloog en academicus Raymond Suttner: "De democra-

Foto: Desmond Stewart/Afrika Photos

tie in Zuid-Afrika staat onder druk nu eerlijk debat is vervangen door karaktermoord en moddergooierij." Ook staatsdiensten, zoals de op FBI-leest geschoeide Scorpions, zouden ondergeschikt zijn gemaakt aan de opvolgingsstrijd in het ANC. En dan is er de keerzijde van Zuid-Afrika's voortrekkersrol in het homodebat. In Afrika neemt de weerzin tegen de Zuid-Afrikaanse geldingsdrang en het 'economisch imperialisme' juist toe. Zoals ook de sterk toegenomen rol van vrouwen in de Zuid-Afrikaanse politiek, media, diplomatie en bedrijfsleven door het Afrikaanse patriërchaat met lede ogen wordt aangezien. Ook in Zuid-Afrika zelf, overigens.

Maar aan het andere uiteinde van de spagaat doemt een land op dat vorm begint te geven aan het multiculturele avontuur dat

met het aan de macht komen van Mandela op gang kwam. Een groeiend aantal mensen zoekt naar de verwantschap met de rest van het continent, meer dan naar de verschillen. Dit land heeft ook een massale beweging tegen het inadequate aidsbeleid voortgebracht, in de kern gevormd door mensen die zich verbonden weten met het ANC en zijn bondgenoten. In het parlement wil maar geen krachtige oppositie opstaan, maar daarbuiten floreert een sterk maatschappelijk middenveld. Er is een zich verrijkende nieuwe elite en er is corruptie, maar het staat wel allemaal in de krant. Er is een publieke omroep die steeds meer als papegaai van de machthebbers opereert, maar buiten het omroepcomplex demonstrenen vertegenwoordigers van sociale bewegingen voor een onafhankelijk geluid.

Speciale opdracht _ De spagaat van goed en kwaad – beide kanten blijken te bestaan. Maar wat niet helpt, is de neiging om Zuid-Afrika telkens weer te onderwerpen aan de axioma's van de morele herbewapening. In een vrolijke bui maken we van Zuid-Afrika een sprookje (Malan), op een donker moment stellen we vast dat het experiment 'mislukt' is (Brink), of is 'geperverteerd' (Tutu).

Evenmin is Zuid-Afrika gediend met een marketingstrategie waarvoor het ANC naar verluidt een gerenommeerd reclamebureau heeft ingehuurd. De Hoge Commissaris voor Zuid-Afrika in Londen, Lindiwe Mabuzza, zou onlangs zijn herbenoemd met een speciale opdracht. In de Zuid-Afrikaanse *Sunday Times* (6 juni 2006) viel te lezen dat 'president Mbeki gelooft dat alleen zij in staat is om de krachtige lobby van de internationale anti-apartheidsbeweging voor een tweede keer in beweging te krijgen.' Deze lobby zou gericht zijn 'op het werven van investeringen en op ontwikkeling'.

Als dit klopt, moet president Mbeki snel uit die droom verlost worden. Het ANC is geen bevrijdingsbeweging meer, maar een partij aan de macht. Men kan met die regering sympathiseren of niet, maar betrokkenheid met Zuid-Afrika manifesteert zich vandaag in uitwisseling in de kunst en de wetenschap, in kritische dialoog en praktische solidariteit. Daar zijn veel Nederlanders bij betrokken. Wie aan deze betrokkenheid de eis van loyaliteit aan de regering-Mbeki verbindt, draait haar juist de nek om.